

III. BUGARSKA

U Bugarskoj nisam nikada imao posao koji bi me na duže vezao za tu zemlju. Pa ipak, ja sam tu zemlju često posećivao, a jednom, nedugo posle vojne ofanzive protiv Grčke, na poziv bugarske vlade napravio sam kružno putovanje po zemlji i po grčkoj Trakiji, koju su okupirale bugarske trupe. Na osnovu mojih utisaka, Trakija ima potpuno grčki karakter, a to zapažanje je kasnije imalo nemale posledice. Pisaću o toj temi u sledećem poglavlju. Moji pregovori u Sofiji vođeni su od 23. januara do 1. februara 1941. Glavna tema pregovora odnosila se na snabdevanje armije generala Lista, kao i nemačkog civilnog aparata, koji treba da dode posle prodora Vermahta u Grčku. O ovome sam već govorio ranije, kada sam opisivao ustanak legionara, u poglavlju o maršalu Antoneskuu i Gvozdenoj gardi. Kasnije sam još češće dolazio u Sofiju, kada je bila reč o snabdevanju Grčke namirnicama. Imao sam priliku da upoznam širi krug bugarskih političara, a pre svega, članove vlade. Od tih ljudi niko više nije u životu. Svi su oni, bez izuzetka, osuđeni na smrt i streljani, i to odmah posle Drugog svetskog rata, kada su izrečene prve smrtno presude protiv „kolaboratera“, „klasnih neprijatelja“, i „agenata monopolističkog kapitalizma“.

Bugarska je u Nemačkoj uvek uživala posebne simpatije. Za ovo postoji nekoliko razloga: nemačka dinastija Koburg (Coburg) koja je dala Bugarskoj kralja, čistoća centra grada Sofije, koji ima karakter provincijskog nemačkog glavnog grada neke pokrajine, zajednička sudbina tokom Prvog svetskog rata i posle, dobro organizovana poljoprivreda, dobar sistem školstva, dobri trgovinski i politički odnosi sa Nemačkom. Sve ovo, kada se sabere, doprinelo je tome da Bugarska zauzima posebno mesto u srcima Nemačaka. Nemačko srce, međutim, voli da stvari vrednuje sa nulom ili sa sto poena i tako potpuno zapostavlja vrednosti koje se kreću oko brojke 50, koja najbolje i najrealnije predstavlja sam život. I tako se desilo da ta zemlja bude

smatrana kao „uvek veran nemački saveznik“ i „uredna Bugarska“. Pored ove idilične slike Bugarske, koju su Prusi rado nazivali „Prusijom Balkana“, stoji slika Srbije kao „osinjeg gnezda“, u kome žive „srpski atentatori i bombaši“. Prusi su, međutim, pre postali slavni blagodareći svojoj državotvornoj snazi i vojničkim vrlinama, a ne odličnom školskom sistemu obrazovanja. Zbog toga bi, takođe, bilo ispravno da titula „Prusi Balkana“ pripadne i Srbima. Za ovu titulu, međutim, trenutno se niko ne takmiči.

Takvu Bugarsku je vodstvo Velikog nemačkog rajha, godine 1941, bogato nagradilo. Njoj su pripale srpske teritorije (u srpskoj Makedoniji), a bilo joj je dozvoljeno da vojno zauzme veliko područje ostatka Srbije i da tim područjima upravlja. Bugarskoj je, takođe, pripojena grčka Makedonija, a zaposela je i bogatu grčku Trakiju, koja joj je bila obećana kao konačan i večan posed. Kasnije je Bugarska okupirala i teritorije oko Soluna. Bila je teška i ozbiljna politička greška što se Bugarskoj dopustilo da deluje kao okupator na srpskom i grčkom tlu, sa jasnom namerom da se tako rasterete nemačke trupe. To je bio očigledan znak daje takva odluka u potpunosti ignorisala kompleksnost balkanskih odnosa, a, pre svega, mržnju koja vlada na tim prostorima. Sve je to doprinelo tome da se pogorša opšta politička situacija na tom prostoru, a iznad svega da se još više oslabi prestiž vlada Srbije i Grčke, koje su išle tvrdim i teškim putem kolaboracije, kako bi za svoje narode spasili ono što se još moglo spasti. Ovo se odnosi kako na grčku vladu Calakoglua, Logothpoulosa i Ralisa, tako i na vladu Nedića u Srbiji.

SUSRETI

Poznajem samo jednog čoveka koji je ostao pri svom ubedenju da je kralj Boris otrovan: Hitlera. Pretpostavka, u koju većina na Balkanu veruje, da je Nemačka otrovala kralja, jeste potpuno neosnovana i apsurdna. Hitlerova teza o otrovu nije ostala bez posledice. Ribentrop, koji se spremao da otputuje u Sofiju, na sahranu kralju, dobio je od Hitlera strogo uputstvo da u Sofiji ne jede ništa sem kuvanih jela, koja će mu spremati ljudi iz sopstvene pratnje. Kralj je bio bolestan. Pozlilo mu je u Cankuriji, jednom planinskom odmaralištu nedaleko od Sofije, a potrebni lekovi nisu bili pri ruci, pa je kralj Boris umro 28. avgusta 1943.

Sa njim sam vodio duge razgovore i tako sam mogao da ga bolje upoznam. On me je uvek pažljivo slušao. Tek u vreme narodnog suda, sudskog procesa koji se vodio protiv Sevova i Lulceva, saznao sam da me se kralj Boris bojao. Bio je čvrsto ubeđen da posedujem tajnu punomoć za ceo Balkan, da sam stajao iza prevrata Legionara (Gvozdene garde) u Rumuniji, a da pripremam desničarsku revoluciju u Bugarskoj. Do toga daje Sevov uopšte go-

vorio o kralju Borisu i njegovom stavu prema mojoj ličnosti došlo je tako, što je predsednik Narodnog suda u Sofiji zatražio od Sevova da navede primer koji bi govorio o kraljevim kompleksima. Meni je do tada taj kraljev kompleks bio nepoznat. Ja sam, međutim, znao za neke druge njegove komplekse: njegovu zavisnost od tajnih savetnika, arhitekte Sevova i Danova, koji je bio osnivač jedne sekte i njen prorok. Tako je Danov, taj čudan čovek, prorokovao da će Hitler pobediti u ratu i time je, nema sumnje, uticao na politiku kralja Borisa.

Kralju je dugo polazilo za rukom da osvaja nove teritorije, a da stvarno ne vodi rat. U septembru 1940. Bugarska je od Rumunije otela Južnu Dobrudžu. U martu 1941. Bugarska je pristupila Trojnom paktu. Nemački brzi vojni pohod i pobeda Jugoslavije i Grčke, „blickrig“, doneo je Bugarskoj nova teritorijalna proširenja. Bugarskoj su pripojena srpska i grčka područja, a takode i široko obalno područje uz Egejsko more. Dana 12. decembra 1941. Bugarska je objavila rat Engleskoj i Sjedinjenim Državama, ali ne i sovjetskoj Rusiji, premda je 25. novembra 1941. pristupila paktu Antikominterne. Dana 26. avgusta 1944, godinu posle smrti kralja Borisa, Bugarska nudi zapadnim saveznicima mir, a nedelju dana kasnije dolazi do promena u kabinetu bugarske vlade i prvi korak je bio da izađe iz pakta Antikominterne. Ali, tada je sovjetska Rusija objavila rat Bugarskoj, a ubrzo posle toga Bugarska je objavila rat Nemačkoj. Bugarsku je okupirala Crvena armija, i sve teritorije koje je zbog pomoći Nemačkoj dobila na tako lak način, ponovo su bile izgubljene. Jedini izuzetak jeste Dobrudža.

Kralj Boris je bio popularan u narodu. On je to dobro znao. Svest o sopstvenoj popularnosti zavela ga je tako da je potcenio komunističku opasnost. Jednom sam mu kazao da su u Plovdivu izložene Lenjinove i Staljinove slike i da je to ostavilo na mene veliki utisak. „Nemojte da uzimate ovakve stvari tako ozbiljno. To će već da se reši!“, glasio je njegov vedar odgovor. Na kraju, sve se i rešava, ali iz - Moskve.

Boris je poznavao više stranih jezika i bio dobar govornik. Sa mnom je govorio dijalektom bečkog predgrađa. Isto tako, vladao je nemačkim kojim govore oficiri Potsdama (pored Berlina), kada se zabavljaju u kazinu. Njegova strast da upravlja lokomotivom bila je svima poznata. Jednom zgodom, kralj Boris je bio dobro raspoložen i njegovoj priči nisam video kraja. Istovremeno, brzi voz je čekaao na železničkoj stanici na moj dolazak i zbog mene je kasnio već petnaest minuta. Rešio sam, teška srca, da prekinem kraljevo izlaganje i to ovim rečima: „Vaše kraljevsko visočanstvo, apelujem na Vas kao mašinovođu: jedan Vaš kolega sedi i svojoj lokomotivi i čeka na mene već punih petnaest minuta!“ Tako sam mogao da odem.

Dugogodišnji blizak savetnik kralja, stvarni predsednik bugarske vlade, bio je arhitekta Zevov. Zevov je pripadao onoj vrsti ljudi čija je velika strast bila u tome da poseduju moć i da potajno vladaju. Izvesno je vreme imao i u Ankari jak uticaj na Kamal Ataturka, a u Bugarskoj je imao stvarnu vlast. Sem titule „dvorskog arhitekta“, on nikada nije imao neku drugu titulu ili javnu, političku funkciju. Godine 1941. Zevov je tražio da sa mnom uspostavi kontakt. Radio je u jednom neuglednom arhitektonskom birou. Nije prisustvovao službenim prijemima i svečanostima. Kada je kralj Boris poseo Nemačku i bio primljen u Glavnom štabu Hitlera, niko tamo nije znao da kurpni Zevov, koji se nalazi u kraljevoj pratnji a nosi uniformu kapetana, jeste, zapravo, stvarni pregovarač sa Njemcima. U junu 1941. obavio sam, sa ministrom trgovine Zagorovim, kružno putovanje po Bugarskoj. U našem društvu nalazio se i Zevov. Verovatno je sam Zevov pogrešno informisao kralja, verujući da sam ja čovek od koga sve zavisi, kada je reč o političkoj sudbini Bugarske. Godine 1945. njega je narodni sud u Bugarskoj osudio na smrt i bio je streljan.

Ribentrop se zaista ljutio na mene kada sam predavao neki nepovoljan izveštaj o Bugarskoj, ili čak i kad sam upozoravao na razvoj situacije u Bugarskoj, jer se ta zemlja politički mene nije nimalo ticala.

Ribentrop: „Ovo firer (Hitler) ne voli da čuje!“

Ja: „Ali, on to mora da čuje! Postoji opasnost da bi naši najmoderniji tenkovi „tigar“ i „panter“, koje još uvek isporučujemo Bugarskoj - a to je bilo u leto 1944! - jednog dana mogli da pucaju na nas!“

„Mi imamo druge informacije!“, dobio sam odgovor

Ja: „Ja sam, međutim, siguran, da u trenutku, kada se Crvena armija još više približi Sofiji, Bugari neće hteti da se žrtvuju za naš i da herojski ginu!“

Krajem avgusta 1944. čuo sam prve kritičke primedbe Hitlera na račun Bugarske:

„Biću srećan ako nam oni ne objave rat!“

Bugarske trupe napale su, u septembru 1944, u okviru ofanzive Crvene armije, nemački front u istočnoj Srbiji i to potpuno novim nemačkim tenkovima „tigar“ i „panter“. Naše položaje branio je mali broj vojnika. Nemačke granate imale su mnogo posla dok nisu uspele da unište ove kvalitetne nemačke proizvode.

Kada neko izabere slabijeg od sebe da mu bude saveznik, treba jedno da zna: motiv slabijeg da potraži saveznika leži u njegovoj veri da mu je saveznik snažan i jak. U onom trenutku kada taj saveznik prestaje da bude snažan, ne treba se čuditi što slabiji prijatelj pokušava da spasava ono što može da se spase. Ni Rumunija, a ni Bugarska i Finska, nisu bile u stanju, u

momentu kada se nemačka armija povukla, da se samoubilački suprotstave Crvenoj armiji. Rumunija i Bugarska bile su prisiljene da se bore protiv nas, i to uglavnom nemačkim oružjem. To, naravno, nije bilo lepo. Lepo i ružno, međutim, jesu kategorije estetike, a ne politike. Politika jeste „umeće mogućeg“ i to u neprestanoj borbi za korist. Reč je o koristi, kako smo je mi, pravilno ili pogrešno, procenili.

„A dobro i zlo?“ To su kategorije morala.

„U politici, dakle, ne postoji etika?“

Politička praksa takve je prirode, da je opšteprihvaćeno verovanje da je dobro ono što je korisno. Sa druge strane, tok istorije uvek nam ponovo dokazuje to da pravda ipak postoji, premda ona dolazi često veoma kasno, dakle, da nije dobro ono što je korisno, već je dobro samo po sebi korisno.

„Ali i to je samo vera!“

Sigurno. Reč je o veri.